

Стратегия за догонващо икономическо развитие на България до 2040 година

Тези дни издателството „Захари Стоянов“ публикува моето ново изследване от 438 стр. „Стратегия за догонващо икономическо развитие на България до 2040 година“. В следващите редове представям нейното съдържание.

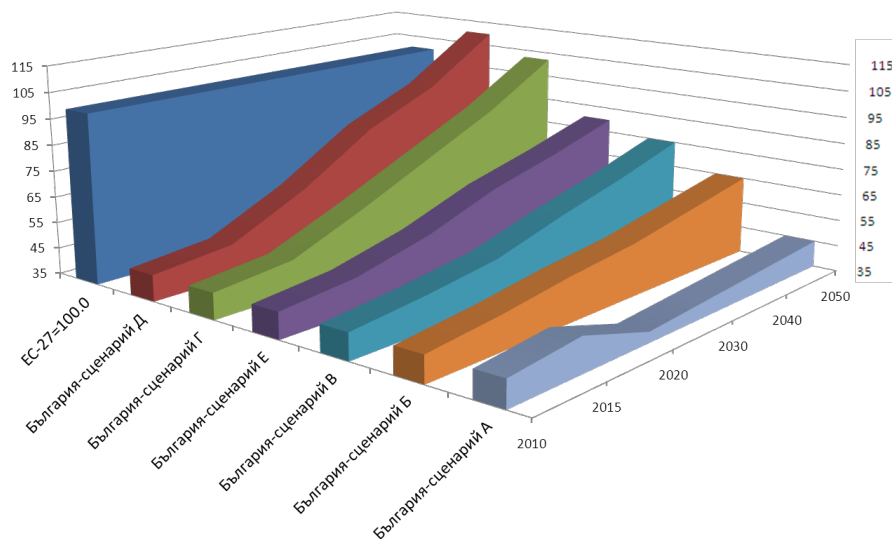
I. Икономически и социални цели на България:

Препоръчвам да си поставим 18 цели. Цели, а не приоритети. Приоритетите следва да са по-малко.

1. Ускорено повишаване на БВП на човек от населението.

Фиг. 1. Растеж на БВП на човек от населението

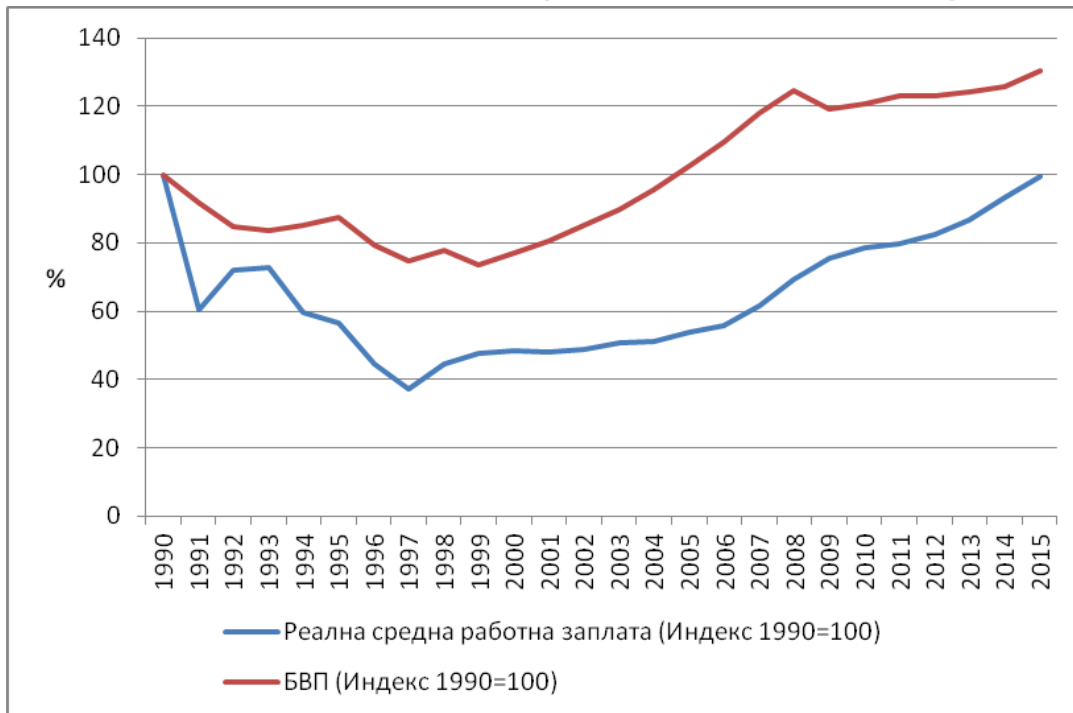
Сценарии за растежа на БВП на човек от населението в България в % към ЕС (ЕС27=100)

Препоръчвам сценарий Е – 75-80% от средното равнище в ЕС.

2. Да се постигне по-висока заетост на работната сила.
3. Да се постигат по-високи доходи и потребление. Сега сме последни в ЕС с около 25-30%. В 2040 г. трябва да се стремим към 65-70%.
4. Да се постигне по-справедливо разпределение на доходите. Ограничаване растежа на доходната поляризация.

Фиг. 2. Динамика на БВП и на работната заплата в България

Пояснение: горната крива показва растежа на БВП в съпоставими цени, а долната – на средната работна заплата. Ножицата между тях се разтваря.

- 5. Да се направят радикални подобрения в структурата на икономиката:** модерна индустрия, земеделие, материални услуги.
- 6. Да се създаде съвременна енергийна база на икономиката,** основана на ядрени и нови източници на енергия. Ускорено енергоикономично развитие.
- 7. Да се създаде съвременна комплексна инфраструктура.**
- 8. Да се осигури всеобщ достъп до качествено здравеопазване.** Отказ от финансово-търговския подход за оценка на лечебната дейност.
- 9. Да се осигури по-високо качество на образованието и квалификацията.** Ликвидация на неграмотността. Повишение на дигиталната грамотност.
- 10. Да се смекчи демографската криза.** Да се предотврати надвисналата ни демографска катастрофа (виж фиг.3.)

Фиг. 3. Население на България от 1900 до 2100 година

Пояснение: Данните от 1900 до 2001 г. са от съответните преброявания на населението, за 2016 г. – по оперативни данни на НСИ, а за 2050-2100 г. – осреднени прогнози на Икономическия и Социален съвет на ООН и на други институции.

11. **Да се ограничи демографското ограбване** чрез изтичане на мозъци и на генетичен потенциал от България.
12. **Социално приобщаване.** Да се подобри социалната защита на най-нуждаещите се. Да се защитават по-ефикасно правата на потребителите.
13. **Да се подобри регионалното развитие и местното самоуправление.**
14. **Да се опазва по-добре околната среда.**
15. **Да се постигне по-равнопоставена интеграция в ЕС.** Засега резултатите от членството ни са противоречиви.
16. **Да се създават икономически и други условия за ограничаване на емиграцията от България и на имиграцията от други страни към България.**
17. **Да се подобрява националната, битовата и личната сигурност.**
28. **Да се ограничава престъпността и корупцията.**

II. Икономически и социални политики за постигане на посочените цели:

Препоръчвам политики в 32 направления. Ето някои от тях:

1. **Политика на ускорен догонващ растеж на БВП:** 8-9% средногодишно през следващите десет години; 7-8% през второто десетилетие; 6-7% през последващите десетина години. Със сегашните 3,0-3,5% продължаваме да изоставаме от средното равнище в ЕС по БВП на човек от населението.
2. **Завръщане на държавата в управлението на икономиката - като регулатор и като собственик-оператор.** Придържане към принципа „и пазар, и държава“, а не към конфронтационния подход „или пазар, или държава“. Държавата и пазарът трябва да се допълват, а не да се противопоставят. Няма на света държава, където всичко се решава от пазара.

3. Двигател на догонващото развитие е конкуренцията, а не доминиращата частна или държавна собственост, особено при авторитарно управление. Частната собственост се дискредитира с поведението си в България, в Източна Европа и в страните от бившия Съветски съюз през последните 30 години. Тя се оказва по-разточителна, икономически и социално по-нерационална за обществото и отделните граждани, в сравнение с публичната собственост.

Постиганото качество на живота на хората определя коя собственост е по-добра, а не чиновниците в кабинетите. С разделянето на собствеността от управлението през първата половина на миналия век отпадна движещата сила на частната собственост в стопанската дейност. Такава има сега само в малките семейни и други фирми. Но не те са гръбнакът на икономическото и технологичното развитие. Корпорациите, които определят икономическото и технологичното развитие на големите държави и на света не са класически частни обединения, а динамични, комплексни обществени формации.

Най-важните стопански и други решения в корпорациите се вземат в бордовете от висшите управленци, които не винаги дори са акционери. Стотиците хиляди или милиони акционери в големите корпорации, разпръснати по целия свят, непознаващи се взимно и без връзки помежду си, не знаят в кои предприятия на корпорацията са вложени техните пари, за да влияят върху тяхното управление. А и те ежедневно, дори ежечасно менят разположението си на динамичните капиталови пазари.

Частната и публичната собственост промениха изцяло социално-икономическата си физиономия и управленски функции в съвременния свят. Българската държава обаче не държи сметка за това. Член 17. алинея (2) на Конституцията гласи: „собствеността е частна и публична“, а алинея (3) продължава „частната собственост е неприкосновена“. За публичната собственост няма такава гаранция. Така беше създадена конституционна основа за гигантското разграбване на публичната собственост чрез престъпната приватизация и концесиониране през последните 28 години. Извършено беше огромно предизвикателство спрямо няколко поколения българи, създали това национално богатство.

Да се възстанови кооперативната и общинската собственост и стпанисване, а също и **собствеността на трудовите колективи,** с произтичащите от това права и отговорности.

4. Нужна е балансирана държавна политика към труда и капитала. Те трябва да са равноправни пред закона и да се конкурират лоялно под икономическото слънце. Конфронтацията между тях е вредна за обществото, а и за самите тях. Системното нарушаване от Правителството на изискването за балансирана политика създава напрежение между работодатели и наеман труд. Когато това продължава дълго с многобройни реверанси към капитала за сметка на наемния труд, както е у нас през последните десетилетия, то

прераства в конфликти с непредвидими последствия. България е изправена пред такива предизвикателства.

Трябва да се провежда гъвкава държавна политика, основана на **съчетаването на финансовата и социалната стабилност**. Финансовата стабилност на държавата е много важна, но социалната стабилност е също толкова важна. Всички социални групи са заинтересовани от едновременна финансова и социална стабилност. Държавните институции трябва да работят за социален мир, а не за социална конфронтация. Държавата трябва да е обективен арбитър за постигане на справедливи социални компромиси между труда и капитала. Силовото налагане на интереси между тях е непродуктивно.

5. Необходима е много по-активна инвестиционна политика. През последните 28 години беше допуснато рязко намаление на нормата на вътрешно натрупване в БВП и спад на инвестициите в България. Те стагнират, дори намаляват през последните години. Бруто капиталобразуването за основен капитал е най-ниското в ЕС – три пъти по-ниско от средното в ЕС. Същата е картината и по общия размер на инвестициите.

При такава ниска инвестиционна активност за продължително време не може да се очаква траен растеж на БВП повече от 1-2%, благодарение на вътрешното потребление. Малкият обем на инвестициите също показва, че **не може да се очаква обрат към по-висок растеж през следващите десетина години.** Опитът на най-бързо растящите икономики в света показва, че **за продължителни периоди от 15-20 и повече години инвестициите, а заедно с тях и паричната маса трябва да нараства 2,5-3,0 пъти по-бързо от прираста на БВП.** Чрез политика за поддържане на трайно висока инвестиционна активност се създава материална основа на догонващ растеж.

Държавата ще трябва да играе важна роля за повишение на натрупването и инвестиционната активност не само като регулатор, но и като пряк участник в инвестиционния процес, както в инфраструктурата, така и в индустрията и другите сектори, **с изграждането на големи държавни или държавно-частни предприятия.**

Полезно е да се привличат авторитетни чуждестранни инвеститори, но и да се упражнява строг контрол върху тяхната дейност и за спазване на нашите закони.

6. Необходима е държавна концепция за ускорено развитие на индустрията, чието осъществяване да започне още от 2018-2019 г. През целия период до 2040 г., а и в годините след това, **индустрията да се развива с изпреварващи темпове - около 10-11%** (над заложените общи за икономиката 6,5-7,0%). Ускореното развитие на индустрията да се гарантира с активно участие на държавата и на държавно-частното начало. Държавата да участва

не само като регулатор, но и като оператор със собствени индустриални проекти. За финансиране ускореното развитие на такава съвременна индустрия да се създаде Държавен индустриален фонд с първоначален капитал от 2,0 млрд. лева. Да се възроди модерната високотехнологична индустрия. Да се повиши делът на индустрията в секторната структура на икономиката, за сметка на нематериалните услуги.

7. Нужна е съвременна аграрна политика. Българското земеделие сега е в окаяно състояние. Около 100 лица сега получават 70% от европейските субсидии на единица площ обработваема земя. Над 75% от тези пари са концентрирани в зърнопроизводството. През 2018-2019 г. да се приеме национална програма за бързо съживяване на земеделието, с фокус върху производството на плодове и зеленчуци, на лозарството, на екологично чисти хранителни продукти и на животновъдството, при ограничаване дела на производството и износа на зърно. През 2019 г. да се създаде Държавен фонд за земеделие с първоначален капитал от 1,0 млрд. лева. Фондът може да се разшири чрез превръщането му в държавно-частен.

Към 2023-2025 г. България да се превърне в нетен износител на хранителни земеделски продукти, с висок дял на екологично чистите. Да се насърчава създаването на държавни изкупвателни фирми на земеделски продукти.

Да се ускори възстановяването и модернизацията с държавни средства на разграбените **магистрални напоителни и отводнителни системи, а също и системите за защита от градушки, които трябва да останат държавни.**

8. Нужна е радикална нова политика по здравеопазването. Нашето здравеопазване е в дълбока системна криза, която не може да бъде разрешена с половинчати мерки. **Здравеопазването трябва да се превърне в приоритет над приоритетите в България на дело,** а не декларативно, както е до сега. Публичните разходи за здравеопазване в ЕС са около 7,2% от БВП, а у нас около 4,0%. Ако наистина желаем радикални промени, до към 2025-26 г. нашите публични разходи за здравеопазване трябва да достигнат 5,0-5,5%, а към 2030 г. да се изравнят със средните в ЕС и да продължат така до 2040 и годините след това. Това означава бързо и съществено повишение на финансирането през следващите години. Рязко трябва да се увеличи делът на разходите на НЗОК за финансиране на зъболечението. Необходима е ускорена покупка на модерна диагностична и друга медицинска апаратура за болнична и предболнична помощ. Наложително е съществено и бързо повишение на заплатите на лекарите и на другия медицински персонал. Минималната заплата на лекарите към 2020 г. следва да бъде поне около 1500 лева. Наред с всичко друго, това ще ограничи изтичането на наш медицински персонал към чужбина.

Болниците трябва да престанат да се третират като търговски дружества. Работата им да се оценява по лечебната дейност, а не по финансовите им баланси. **Да се ликвидира срастването и обрастването на големите държавни болници с частни.** Да се намери подходяща система за договаряне и доставка на лекарства, която да отговаря на действителните им цени, на ограничените потребности на България от лекарства. Да държи сметка за доходите на гражданите у нас и да ограничи до минимум злоупотребите в тази дейност. Договарянето по видове лекарства да се централизира в Министерството на здравеопазването, както беше преди години.

В българското общество е налице твърдо убеждение за необходимостта от бърза и радикална реформа в здравеопазването. **Очевидно има могъщи сили в здравеопазването** и в свързани с него дейности, които са против промените. Главната причина за липсата на радикални промени е **липсата на политическа воля.**

9. Нужна е нова политика по образованието. През последните 15-20 години упорито ни се внушава, че образованието е национален приоритет на България. Това не е вярно. По данни на Евростат държавните разходи за образование и наука в България и Румъния са най-ниските в ЕС. Нужни са спешни мерки за подобряване качеството на образованието, което напоследък се влошава опасно.

Необходима е ориентация към всеобщо безплатно образование във всички степени на обучението. Бързо възстановяване на техническото средно образование. Ограничаване нарастването на неграмотността, особено в сред циганското население и осигуряване на всеобща грамотност. Нужно е практическо прилагане на принципа за обучение през целия живот.

Трябва да се осъзнае, че **без високо образование и квалификация няма висок растеж.** Всичко това може да се постигне само при нарастваща роля на държавата в образованието и науката.

10. Необходими са форсирани икономически и други мерки за смекчване на демографската криза. Нужно е повишаване на раждаемостта, намаление на смъртността, ограничение на емиграцията, увеличаване продължителността на живота. Сериозна демографска ситуация има и в някои развити европейски страни. Тя се дължи на много причини, в това число и неикономически.

Българската демографска криза се дължи главно на икономически причини. Масовото семейство сега е с едно дете. Преобладаващата част от тях биха си родили по две деца, ако не ги потискаше бедността. Затова усилията на държавата трябва да се насочат към икономическото подпомагане на младите семейства чрез: предоставяне на еднократна помощ от 3000 лв. при раждане на първо дете, на 5000 лв – за второ дете, на 10000 лв. за трето дете и по 500 лв. за всяко следвщо. Еднократна помощ от 400 лв. в началото на всяка учебна година в рамките на основното образование. Подпомагане на

младите семейства за придобиване на първо жилище. Повишени възнаграждения за майчинство, за детски добавки, стипендии във всички степени на образованието. Различни облекчения за бременните жени и майките. Безплатна медицинска помощ за децата и възрастните хора. Съществено увеличение на бюджета на Здравната каса за зъболечение. Повишаване равнището на реембурсиране за лекарствата. По-ниско облагане с ДДС на лекарствата и всички детски стоки, и т.н.

Етническите измерения на кризата са още по-тревожни: най-остра е тя в българската етническа група и изобщо липсва в циганската. Нужно е много активно държавно икономическо стимулиране по всички аспекти на демографската криза. Това е най-голямата опасност над България през настоящото столетие. В 2100 г. може да се върнем 200 години назад по броя на населението (виж фиг. 3).

Стратегическа цел на България през следващите две-три десетилетия трябва да бъде забавяне темповете на намаление на населението с оглед относително стабилизиране към 2060-2070 година. Нормален размер на бъдещото българско семейство трябва да бъде около 2,5 деца (при необходим минимум за просто възпроизводство 2,1 деца), с близка до нулата неграмотност.

Зная че **изпълнението на горните препоръки ще е много трудно.** Но то е много важно, защото България постепенно умира, оплетена в мрежата на престъпността и корупцията и замаяна от всеобща апатия, плъзгаща се към демографската катастрофа. **Няма цена която не може да бъде платена,** когато се касае за спасяването на България. Съдбата на България няма парични измерения.

Бъдните поколения няма да ни простят бездействието! Катастрофата все още може да бъде избегната, ако се събудим навреме от летаргичния си сън!

11. Ограничаване на демографското ограбване чрез изтичане на мозъци и на генетичен потенциал. Последствията са опустошителни за България и другите бедни страни. През 1950 г. у нас са родени 182 хил деца, а през 2017 г.- само 64 хил. Тенденцията е силно тревожна. На тези страни се отнемат много повече ресурси, отколкото им се дават от богатите държави чрез официалните трансфери.

Има различни оценки на изследователи за **количествено измерване на ткова ограбване на бедните страни. То облагодетелства богатите с много стотици милиарди, а може би и с около един трилион щатски долара годишно.**

Правото на хората да избират местоживеенето си не подлежи на оспорване в богатите държави, когато висококвалифицирани специалисти от бедните страни отиват да живеят и работят в богатите страни. За него обаче бързо се забравя, когато други човешки същества, лишени по една или друга причина от образование и висока квалификация, желаят да се преселят в

богатите страни. Следователно, тук не се проявява върховната грижа за човека, а интересите на богатите. Демографското ограбване се очертава като **най-мощния, най-деструктивен и може би – най-циничен метод за експлоатация** на бедните страни през следващите години и десетилетия.

12. Нужна е нова политика по доходите. Радикално повишение на доходите е възможно само чрез ускорен икономически растеж, но за това са нужни огромни предварителни инвестиции и много време. Бързи, но по-скромни резултати са възможни чрез по-справедливо разпределение на новата стойност между печалба и заплати, т.е. намаление на нормата на експлоатация, а също и чрез по-високо данъчно облагане на големите доходи.

По принцип е нужно **съразмерно повишение на производителността и на доходите**, но докато натрупаната от години несправедливост чрез потискане на доходите не бъде преодоляна или поне смекчена, е необходимо изпреварващо нарастване на доходите пред производителността. Финансовата и социалната стабилност са еднакво необходими. Едната не може без другата.

В България няма по-голям дефицит от дефицита на справедливост. Тази липса става все по-крещяща. У нас има масово недофинансиране на всички сфери на дейност. Все още няма масово умиращи по улиците хора от глад, както е в някои африкански и азиатски страни, но има масово недохранване и в резултат на това - масово намаление на раждаемостта и на населението, масово заболяване от най-тежки болести, масова емиграция на около 2 млн. души, масова ниска продължителност на живота, масово преждевременно напускане на този свят.

Затова главна краткосрочна цел на икономическата политика на всяко българско правителство трябва да бъде **начало на скромно подобрение в живота на хората**, което да се почувства към края на 2018 и през 2019-2020 година. Макар и още слабо, то трябва да става все по-осезателно през следващите години и да се почувства по-осезателно към 2030 година.

13. Необходима е нова европейска данъчна политика. Трябва да се започне с промяна в основната концепция на нашата данъчна система, без да се налага да откриваме нови светове. Това може да стане чрез ориентация към европейския данъчен модел.

Предизвикателство, дори социална провокация спрямо собствения народ е в България – най-бедната страна в ЕС, да се натоварват бедните и средните слоеве, наред с богатите с 52,4% косвени данъци от общите приходи на бюджета, докато средното в ЕС е 35,0%. Този дял трябва да се намали и постепенно да се приближава към европейското равнище.

Трябва да се започне с **постепенно умерено повишение на преките данъци: данъка върху доходите и корпоративния данък**. Налага се отказ от „плоските“ данъци и въвеждане на умерено прогресивно облагане с необлагаем минимум. Да се въведе семейният принцип на облагане. Трябва да се премине към диференциран ДДС с по-ниски проценти за лекарствата и за детските стоки

и учебни помагала и по-висок данък за луксозните стоки. Имотните данъци трябва да се повишат до равнището на западноевропейските. Трябва да се осъществи общо преместване на данъчното бреме от бедните и средните слоеве, както е сега у нас, към заможните и богатите, както е в Западна Европа.

За следващите 20 години са възможни два варианта. Първо и по-вероятно е данъчните системи на страните членки да се унифицират до към 2025-2026 г. Най-вероятно е това да стане на основата на сегашните или близки до тях равнища на данъците в западноевропейските страни. За България това ще означава рязко и скорошно повишение на данъците. **Второ**, по-малко вероятно е данъчната система да се решава от страните членки. Това няма да бъде разрешено за страните, които останат или междуременно се присъединят към еврозоната.

Реформирането на данъчната ни система в препоръчаните направления ще я направи **по-справедлива, икономически по-ефективна и по-европейска.**

14. Отваряне на „досиетата на прехода“: Налага се ревизия на 80-100 най-големи приватизационни и концесионни сделки, а също и проверка за произхода на богатството на 500-600 български олигарси. **Принипът за давността не трябва да важи за престъпленията в приватизацията и концесиите.** Обществото чака решителни действия от властите. Ако не бъдат предприети са възможни непредвидими последствия, като се има предвид, че около 75% от населението ни живее в бедност или риск от бедност, а 3-5% - в охолство.

15. Нужен ли е внос на работна сила от трети страни: Известни са причините, последствията и мащабите на такова решение на правителството. Една от главните причини за това е продължителното поддържане на ниски доходи у нас, което принуди нашите високо и средно квалифицирани специалисти и работници да емигрират в чужбина. За това допринесе и разрушаването преди години на цялата система на средното специализирано образование – техникумите и сходните с тях училища.

Решението на проблема с появилия се изкуствен „дефицит“ на работна ръка в бедна страна като България, е в ускорено повишение на заплатите; форсирано възстановяване на средното техническо образование; възстановяване на осъвременени трудови войски; привличане на кандидати от компактни български общности от чужбина. Недопустимо е да се прогонват нашите хора в чужбина чрез поддържане на ниски доходи и да се внася работна сила от трети страни. А такъв внос на чужденци, освен че е труден, може да има и сериозни негативни последствия.

16. Нормализиране на икономическите отношения с Русия, Украйна и другите страни от ОНД. Икономическите отношения на България с Русия са силно ограничени. Износът ни през 2012 г. беше 562,5 млн. евро, а през 2016 г.

391,3 млн. евро. Причините за драматичния спад през последните 30 години са известни.

Упадък в икономическите ни отношения има и с Украйна. Износът ни там през 2012 г. беше 244,9 млн. евро, а през 2016 г. 142,4 млн. евро. **Общият ни износ към страните от ОНД** през 2012 г. беше 1987,8 млн. лв., а през 2015 г. 1516,8 млн. лв.

Преобладаващата част от търговията ни с този регион е с Русия. Там са и големите възможности за разширението на широкия кръг от търговско-икономически, енергийни, инвестиционни, научно-технически, образователни, туристически, културни и други отношения .

Предлагам да се възобнови **строителството на АЕЦ Белене** с използване на вече доставените съоръжения. Да се създадат условия за изграждането ѝ като съвместен руско-български проект.

След пропуснатия златен шанс с „Южен поток“ да се проучат възможностите за изграждане на **отклонение от газопровода „Турски поток“**, през България към Сърбия, Унгария и други страни на запад от нас.

Като продължение на опита ни от преди 30 години, да се проучат възможностите за поемане **изграждането на обекти в Русия** от български строителни фирми, с което ще се осигури работа за десетки хиляди българи при подходящи условия. Сега това се прави от турски строители.

Ако има интереси от руска страна, да се подпомогне **разширяването на материалната база за приемане на повече руски туристи** на почивка в България.

Ако има интереси от руска страна да се стимулира създаването на **съвместни земеделски стопанства у нас** за производство на плодове, зеленчуци, грозде и други земеделски продукти за целеви износ в Русия. Нашите природно-климатични условия предлагат голям потенциал за такова сътрудничество.

Ако има интерес от двете страни да се възстанови **ферибоотната връзка** между Варна и съответно руско пристанище на Черно море.

Изброените начинания ще доведат до създаването на десетки хиляди нови работни места и нови доходи на заетите. Нетните изгоди от възобновяването на търговско-икономическото и научно-техническото сътрудничество между двете страни ще се измерват през първите години със **стотици милиони лева, а през следващите – с милиарди лева годишно.**

17. Интеграцията на България в ЕС: Резултатите от нашата 11-годишна интеграция в ЕС са противоречиви. В ЕС няма ясна концепция за бъдещето:

Федерация или конфедерация. Западноевропейските правителства са за заличаване на националната идентичност на страните членки и създаване на монолитни европейски съединени щати. Това не трябва да се допуска. Европа има вековни национални традиции и е силна с националните си различия.

18. Ограничаване на миграцията от Африка и Азия. Причините за миграцията са: оскотяващата бедност; външните въоръжени интервенции, разпалваните под външно влияние безредици в тези страни. Миграционния пожар трябва да гасят тези, които го запалиха – правителствата на САЩ и техните европейски съюзници. Имигрантите да бъдат приютявани от правителствата на страните, които ги поканиха.

Миграционната политика на ЕС е погрешна. Занимават се с последствията, а не с причините. Квотният принцип за разпределение на мигрантите по страни не е подходящ. Дъблинското споразумение също не е подходящо и трябва да бъде тотално ревизирано. Да не се допускат икономически мигранти в България. Ние сме транзитна държава. У нас почти няма имигранти, не защото са взети ефикасни защитни мерки от нашите власти, а защото не сме привлекателни за тях с бедността си.

17 юли 2018 г.